

ВИСНОВОК

**рецензента, доктора педагогічних наук, професора О.О. Лаврентьєвої
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
результатів дисертаційної роботи
Коваль Діани Володимирівни
«Формування реалістичних професійних домагань майбутніх
психологів у процесі магістерської підготовки»,
що представлена на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 015 – Професійна освіта**

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із планами галузей науки. Проблема стратегії та концептуальних засад підготовки психологів для всіх соціально-економічних сфер України все більше набуває актуальності, особливо в контексті трансформації, глобалізації, парадигмальних змін суспільних стосунків. Ще гостріше питання змісту й напрямів діяльності психологів, їхньої спеціалізації, шляхів кар'єрного зростання й формування професійної майстерності постало під час карантинних обмежень та військових подій в Україні. Психолог, як ключова фігура в підтримці й розвитку соціальної сфери суспільства й подолання кризових станів, має не лише визначити свої «якорі» професійної кар'єри, але й адекватно та реалістично будувати свій професійний та, пов'язаний із ним, життєвий шлях. Між тим, труднощі професійного становлення, існуючі перепони в оцінці змісту професійної підготовки майбутніх психологів, нечітке окреслення сфер їх професіоналізації, невідповідний до суспільних потреб рівень реалістичності їх професійних домагань, не сформованість ключових здібностей до рефлексії й самооцінки ними особистої готовності до обраного виду професійної реалізації, нездатність більшості випускників до аналізу та рефлексії результатів професійної взаємодії зі стейкхолдерами, а також невизначеність у індивідуальних освітніх маршрутах робить проблему, порушену Д.В. Коваль, актуальною та своєчасною.

Дисертація Д.В. Коваль виконувалась у межах діяльності науково-дослідної лабораторії інноваційних методів навчання та кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» у частині комплексних наукових тем «Модернізація професійно-педагогічної освіти в Україні в умовах інтеграції до світового освітнього простору» (ДР№ 0112U002287) і «Теоретичні та методичні засади моделювання компетентнісної професійної освіти у контексті євроінтеграції» (ДР№ 0117U000784).

Матеріали дисертаційної праці було апробовано та впроваджено в освітній

процес закладів вищої освіти, які ведуть підготовку фахівців за спеціальністю 053 «Психологія» чи дотичних до них. Серед них: ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», м. Дніпро, Приватний Вищий Навчальний Заклад «Інститут екології, економіки і права», м. Київ, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, м. Переяслав.

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації. Оцінюючи дисертацію Д.В. Коваль цілісно, наголосимо на тому, що авторці цілком переконливо, аргументовано, послідовно й доказово вдалося здійснити теоретичний аналіз проблеми та запропоновувати новий оригінальний підхід до вирішення наукового завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних засад формування в майбутніх психологів реалістичних професійних домагань, розробленні та експериментальній перевірці модель реалізації цього процесу в умовах магістерської підготовки.

Відчутною є авторська позиція дисертантки, що проходить скрізь всю роботу та позначається на формулюванні провідних категорій дослідження, узагальненнях головних положень у вигляді змістовних таблиць, рисунків та моделей. Нам імпонує чіткий та виважений підхід Д.В. Коваль до потрактування ключових понять дослідження та влучно зроблених акцентах під час опрацювання не досить розробленого й дотепер невизначеного на теренах вітчизняної науки поняття «домагання» й сфери його застосування, а також його обсягу в контексті студіювання професійних домагань майбутніх психологів.

З інтересом слідкували за ґрунтовним і вдумливим аналізом напрацювань філософських, соціологічних, психологічних і педагогічних наук, що стосуються формування професійних домагань, зокрема теорії очікування й мотивації, теорії очікуваних цінностей, соціально-когнітивної теорії, теорії особистості, феномену позитивної валентності, амбіції, претензії, бажання, прагнення, експектація, самооцінки, професійне й особистісне становлення тощо. У роботі прослідковується широка наукова ерудиція авторки, обізнаність та безпосередня залученість до практики професійного становлення психолога, унаслідок чого Д.В. Коваль удалося розмежувати життєві домагання й професійні, пов'язати їх із міжпрофесійною конкуренцією, претензіями щодо авторитетності у професійній галузі, самореалізацією у професії, кар'єрними очікуваннями, виокремити спонукальну й оцінну функції професійних домагань, що сприяє доцільному вибору професії й галузі спеціалізації, працевлаштуванню, професійній реалізації та актуалізації психолога.

Не лише цікавим, а й важливим для пошуку чинників формування

професійних домагань майбутніх психологів виявився детальний аналіз можливих кар'єрних шляхів професійно мобільного практичного психолога, магістерських освітніх програм підготовки психологів у вітчизняних та зарубіжних університетах, а також показників працевлаштування й мотивів вибору цієї професії здобувачами в Україні та США.

Роботу значно підсилює дотепний аналіз структурних компонентів і показників розвиненості реалістичних професійних домагань майбутніх психологів (табл. 2.1), процесу фахової реалізації психологів на ринку праці та головних видів їх фахової діяльності (клінічні та консультативні психологи, організаційні та академічні психологи), чинників і стратегій формування професійних домагань майбутніх психологів (актуалізація мотивації самовиявлення, інформаційна оперативність, активності особистості у професійному самовиявленні) (табл. 2.2), що урешті-решт дістало своєї конкретизації в напрямках експериментальної апробації моделі формування реалістичних професійних домагань майбутніх психологів у процесі магістерської підготовки (табл. 3.3).

Відмічаємо зі знанням справи проведене Д.В. Коваль емпіричне дослідження, у ході якого апробоване та запроваджено методичне забезпечення, розроблено авторський навчальний контент, що вможливує формування когнітивно-практичної готовності майбутніх психологів до професійної реалізації на основі виявлення реалістичних професійних домагань. Безперечно практичну цінність мають розриті в дисертації засоби оволодіння студентами-магістрантами перспективною рефлексією, способи мотивації їх професійного самовиявлення, шляхи ознайомлення зі змістом найважливіших документів, що регулюють діяльність психолога, методики порівняння змісту вакансій та резюме за профілем, ініціювання активності у набутті soft skills, оволодіння технологіями стратегічного та тактичного планування кар'єри.

Звертає на себе увагу фахово проведений якісний, кількісний, математичний та статистичний аналізи результатів дослідження, що був здійснений на основі чітко розробленої авторської методики діагностики, спрямованої на визначення рівня сформованості компонентів і загалом професійних домагань майбутніх психологів та ефективності моделі їх формування у процесі магістерської підготовки. Відзначимо, що запропоновані методики переважно є авторськими чи адаптованими під потреби дослідження, використовуються в системі, прозоро презентують зміст емпіричного дослідження.

Усі розділи та підрозділи дослідження відповідають вимогам логіки

наукового пошуку, додатки суттєво доповнюють та розширюють уявлення щодо наукового й практичного доробку авторки.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Робота Д.В. Коваль характеризується чітко визначеною науковою новизною та містить уперше сформульовані положення, зокрема, авторкою теоретично обґрунтовано стратегії та розроблено модель формування у майбутніх психологів реалістичних професійних домагань в процесі магістерської підготовки на підставі особистісно-орієнтованого, системно-стратегіального, ресурсного, компетентісно-середовищного наукових підходів; уточнено й конкретизовано такі актуальні для педагогічної науки поняття, як «особистісні домагання», «професійні очікування й домагання», «види професійної реалізації психолога», «кар'єра психолога», «реалістичність професійних домагань психолога»; удосконалено зміст, методи та технології, форми навчальної взаємодії, спрямовані на розвиток компонентів реалістичних професійних домагань майбутніх психологів; розвинуто наукові уявлення щодо діагностичного інструментарію оцінювання рівнів сформованості реалістичних професійних домагань майбутніх психологів у процесі магістерської підготовки.

Дисертаційна праця вирізняється суттєвою практичною значущістю, яка підтверджується розробкою методичного забезпечення формування реалістичних професійних домагань майбутніх психологів, що може бути використано як задля поглиблення змісту освітніх компонентів магістрів спеціальності 053 «Психологія», так і в організації позааудиторної роботи й неформальної та інформальної освіти майбутніх психологів.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Наукові результати дисертації висвітлені у 10 наукових працях, із яких 8 одноосібні. Серед них 4 одноосібні статті у виданнях України, включених у перелік фахових у галузі педагогіки, 2 – у зарубіжних виданнях іноземних держав (Канада, Польща), 4 – у збірниках наукових праць і матеріалах всеукраїнських та зарубіжних конференцій.

Матеріали дисертації пройшли достатню апробацію на науково-практичних конференціях різного рівня, а саме: 3 міжнародних, 1 всеукраїнській. Напрацювання Д.В. Коваль були предметом обговорення на засіданнях кафедри інноваційних технологій з педагогіки, психології та соціальної роботи, щорічних звітних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля».

Публікації віддзеркалюють основний зміст дисертації, її структурних

підрозділів. Звертає також на себе увагу географія апробації матеріалів дослідження.

Достовірність отриманих результатів забезпечується чітко визначеним підходом до проведення емпіричного дослідження, спрямованого на дослідно-експериментальну перевірку ефективності моделі формування реалістичних професійних домагань майбутніх психологів у процесі магістерської підготовки, об'єктивністю критеріальної бази (мотиваційно-цільовий, знаннєвий, особистісно-технологічний структурно-критеріальні компоненти професійних домагань майбутніх психологів), формуванням вибірки на основі квот, доцільним використанням засобів лонгitudного дослідження, валідністю застосованих методів, поєднанням кількісного та якісного аналізу експериментальних даних, їх математичною (коефіцієнти повноти, глибини та усвідомленості професійних знань тощо) та статистичною обробкою (χ^2 -критерій Пірсона)

Висновки до розділів у стислій та компактній формі розкривають їх основних зміст; загальні висновки відбивають логіку дослідження та відповідають заявленим завданням.

Дотримання академічної доброчесності, відповідність анотації основним положенням дисертації. Вивчення джерельної бази (213 найменувань актуальних і сучасних наукових праць та нормативно-правової бази, що стосуються професійної підготовки психологів в Україні та за кордоном, зокрема 22 – іноземними мовами), яке здійснила Д.В. Коваль, дає підстави стверджувати, що вихідні дані й теоретичні і методологічні основи дисертаційної роботи є ґрунтовними, базуються на аналітичному матеріалі та дають змогу виокремити істотні суперечності, на розв'язання яких було спрямовано дослідження.

Аналіз використаних джерел дозволили дисертантці всебічно висвітлити теоретичні та методичні аспекти проблеми формування реалістичних професійних домагань майбутніх психологів, визначити сутність базових і дотичних до них понять дослідження, обґрунтувати чинники й стратегії та розробити модель формування реалістичних професійних домагань майбутніх психологів у процесі магістерської підготовки.

Дисертація є самостійним та оригінальним дослідженням проблеми, містить нові, раніше не захищені положення. З огляду на текст дисертації та беручи до уваги звіт із її перевірки на плагіат, констатуємо, що робота Д.В. Коваль не містить запозичень і компіляцій та є авторським доробком. Анотація українською та англійською мовою відповідають основному тексту дисертації.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи наукове і практичне значення здобутих Коваль Діаною Володимирівною результатів загалом, вважаємо за доцільне висловити деякі побажання й певною мірою дискусійні *судження й рекомендації*.

1. Апелюючи до змістовності й глибини проведеного Д.В. Коваль дослідження, вважаємо, що презентація роботи у Вступі була б більш переконливою, якщо б до опису методів дослідження та його практичного значення ввійшли всі авторські розробки й напрацювання, які є в тексті дисертації.

2. До дискусійних питань належить структурування підрозділів розділу 1, а також загалом дисертації. На наш погляд, слід було б перерозподілити матеріал між п. 1.1 і 1.2, наприклад, за рахунок перенесення опису етапів професійного становлення, що сприяло би більшій чіткості викладу матеріалу. Це також стосується рубрикації тексту в три розділи. З огляду на зміст підрозділів дисертації, розділи 1 і 2 можна було б об'єднати, оскільки в них подається переважно теоретичне та емпіричне узагальнення проблеми.

3. Під час дослідження питання змісту реалістичних професійних домагань майбутніх психологів варто було б більш детально розкрити ті підстави, що були покладені в основу його структурування на мотиваційно-цільовий, знаннєвий і особистісно-технологічний компоненти.

4. На рис. 3.1 авторка подає наочне бачення змістово-процесуального складника моделі формування реалістичних професійних домагань майбутніх психологів. На наш погляд, візуалізація лише одного з трьох компонентів моделі і до того ж така, що майже не відрізняється від змісту відповідного блоку моделі на рис. 3.2, не є виправданою. Ця схема було б більш доречною в п. 3.2 дисертації, де розкривається зміст формувального експерименту.

5. Згідно зі встановленою логікою, подача результатів констатувального й формувального експериментів відбувається тільки в останньому параграфі дисертації, що насправді не є порушенням вимог методології наукового дослідження. Між тим, цінність детального аналізу результатів констатувального експерименту вже після проведення формувального, не є значущою в контексті пошуку чинників формування досліджуваного особистісного утворення. Тут слід було б або розкрити ці напрацювання у розділі 2 чи в п. 3.1, або лише надати вже остаточні порівняльні результати, що підтверджують ефективність розробленої моделі формування реалістичних професійних домагань майбутніх психологів у процесі магістерської підготовки.

Водночас, наведені зауваження мають техніко-редакційний характер та

загалом не знижують цінність та значущість проведеного Д.В. Коваль дослідження.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів».

Дисертаційна робота Д.В. Коваль на тему «Формування реалістичних професійних домагань майбутніх психологів у процесі магістерської підготовки» є актуальним, самостійним дослідженням, за своєю новизною та практичною значущістю, науковим рівнем відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.); п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 № 167, Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року № 341), а її автор *Коваль Діана Володимирівна* заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 – Професійна освіта (за спеціалізаціями), 01 – Освіта/Педагогіка.

Рецензент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри інноваційних технологій з
педагогіки, психології та соціальної роботи
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»

О.О. Лаврентьева

